

ศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์:
กรณีศึกษาพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช*
A STUDY OF SANGHA ADMINISTRATION ON PUBLIC WELFARE :
A CASE STUDY OF BUDDHIST ECCLESIASTICAL OFFICERS
IN NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

พระปลัดวิริทธิ์พล อายุวฑฒโก (จินแก้วเปี่ยม)*, พระเมธีวชิราภิรต อริยธัมโม (ยศขุน)

Phrapalad Wiritpon Agewatthako (Jeenkaepiam)*, Phra Metheevachirapirat Ariyadhamo (Yodkhun)

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: wiritpon1982@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์ 2) เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ 3) เพื่อวิเคราะห์การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 12 คน มีแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือ การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงทฤษฎี บุรณาการผลจากคำสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์ พบว่า บทบาทหน้าที่ทางสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ ได้แก่ บทบาทด้านการศึกษา ด้านการสาธารณสุข ด้านการพัฒนาจิตใจประชาชน ด้านการสงเคราะห์ทางจิต ด้านการพัฒนาท้องถิ่น และระเบียบมหาเถรสมาคม 4 ประการ ได้แก่ การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณะประโยชน์ การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อื่นเป็นสาธารณะสมบัติ การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป 2) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า งานสาธารณะสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ดำเนินการช่วยเหลือทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย มีการฟื้นฟูสภาพจิตใจของพุทธศาสนิกชน เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต มีการวางแผนงานที่ดีและมีการแบ่งงานกระจายงานให้ทั่วถึง 3) การบริหารจัดการสาธารณะสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช พิจารณาเป็นหลักใหญ่ ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม ให้วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ส่งเสริมกิจกรรมการมีส่วนกับชุมชนมีแบบแผนที่ชัดเจน โดยนำหลัก “บวร” มาใช้รูปแบบในการสนับสนุน สาธารณะสมบัติมีการวางแผนงาน การบริหารจัดการที่ดีที่เกิดประโยชน์กับชุมชน

คำสำคัญ: การบริหารกิจการคณะสงฆ์, สาธารณะสงเคราะห์, พระสังฆาธิการ, จังหวัดนครศรีธรรมราช

Abstract

This research aims to 1) Study the concepts and theories on the administration of the Sangha in public welfare affairs, 2) Study the administration of the Sangha in public welfare affairs

* Received October 24, 2024; Revised November 23, 2024; Accepted November 30, 2024

by the Sangha leaders, and 3) Analyze the administration of the Sangha in public welfare affairs by the Sangha leaders in Nakhon Si Thammarat Province. This research is a qualitative research using in-depth interviews with 12 people using an interview form as a tool. The theoretical content analysis integrates the results from the interviews. The research results found that 1) The concepts and theories on the administration of the Sangha in public welfare affairs found that the social welfare roles of monks include the roles in education, public affairs, public mental development, mental welfare, local development, and the four regulations of the Sangha Supreme Council: running activities to help and support, helping and supporting others' activities for public benefit, helping and supporting public property, and helping and supporting the general public. 2) The public welfare administration of the Sangha in Nakhon Si Thammarat Province found that the public welfare work of the Sangha carried out various forms of material and mental assistance that did not violate the Dharma and Vinaya. It restored the mental state of Buddhists, was a model for living, had good work planning, and distributed work to cover all areas. 3) The public welfare administration of the Sangha in Nakhon Si Thammarat Province considered the main principles to benefit the community and society, to make the temple a center of learning, to promote community participation activities with a clear plan, by using the "Bor Wor" principle as a model for supporting public property, to have good work planning and management that benefits the community.

Keywords: Sangha Administration, Public Welfare, Sanghathikan, Nakhon Si Thammarat Province

บทนำ

วัด และพระสงฆ์มีอิทธิพลและบทบาทต่อวิถีชีวิตของประชาชนมาก เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางทางจิต ศีลธรรมและพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้มีหน้าที่โดยตรงในการให้ความรู้ และแนวทางปฏิบัติ อันเป็นประโยชน์แก่การพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ประชาชนในชุมชน เป็นบ่อเกิดของศิลปวัฒนธรรมที่งดงาม และเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดบรรทัดฐานทางสังคมที่คอยควบคุมความประพฤติให้อยู่ในแนวคิดของหลักศีลธรรมและการปฏิบัติ ที่สำคัญวัดยังเป็นศูนย์กลางทางคติทางความเชื่อและความศรัทธาในหลาย ๆ เรื่อง เช่น การศึกษาของคนในสังคมและชุมชนให้กับพระภิกษุ สามเณร รวมถึงคฤหัสถ์ทั่วไป นอกจากนั้นยังเป็นสถานที่ประชุมการทำกิจอื่น ๆ ของคนในชุมชนอีกด้วย ในอดีตสังคมไทยมีการเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและวัดมีลักษณะที่เหนียวแน่นครอบคลุมทุกชั้นวรรณะ ตั้งแต่กษัตริย์จนถึงราษฎร ดูได้จากกรณีตัวอย่างการบวชเรียนในสมัยอดีต จนมีชนชั้นนำที่จบมาจากวัดมีจำนวนมากเข้ามาทำประโยชน์ให้กับสังคมอย่างมากมาย รวมถึงเป็นสถานที่สงเคราะห์และอนุเคราะห์แก่ประชาชนในชุมชนที่คอยให้ความรู้ปลูกฝังการพัฒนาคนไปป้อนให้กับสังคม วัดจึงมีบทบาทเป็นพื้นที่ทางสังคม และเป็นที่พักพิงอาศัยเป็นประโยชน์ต่อชุมชนเป็นอย่างมาก (พระมหาภุชญา นันทเพชร, 2540) วัดในพระพุทธศาสนามีความสำคัญรวมไปถึงวิถีชีวิตวัฒนธรรม และชุมชนไทยมีความผูกพัน ตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง และสัญลักษณ์ แห่งความเป็นอารยธรรมของสังคมไทย ซึ่งวัดในอดีตนอกเหนือจากจะเป็นสถานที่ในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นสถานที่เรียนบาลี นักธรรม รวมถึงเป็นสถานที่แสดงวาทกรรมทางการเมืองการอภิปราย การไต่สวน รวมถึงเป็นสถานที่เลือกตั้งผู้นำทางท้องถิ่น และสถานที่ศึกษาแสดงทางศิลปวัฒนธรรมให้กับกุลบุตร และประชาชนทั่วไป จนกระทั่งเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานทางราชการอื่น ๆ (พระมหาทณงชัย บุรณพิสุทธิ์, 2545)

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้ให้บทบาทพระสงฆ์ในการเข้าไปเผยแผ่ฟื้นฟูให้แก่ชาวชนบท เพื่อให้สังคมชนบทสามารถประสานการพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจให้สอดคล้องกลมกลืนกันเพื่อเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ ความพ้นทุกข์ได้อย่างหมดจด พระสงฆ์เป็นองค์ประกอบหลักของสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะเป็นผู้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ที่ทำให้พระพุทธศาสนาหยั่งรากฝังลึกลงในสังคมจนเป็นสถาบันสำคัญหนึ่งของสังคม การสาธารณสงเคราะห์ จึงเป็นการแสดงถึงบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ไทย ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสงเคราะห์ โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการดำเนินงาน เป็นไปด้วยความเอื้อเฟื้อต่อกันและกันทั้งสองฝ่าย คณะสงฆ์ต้องพิจารณาเห็นความสำคัญในการสงเคราะห์ช่วยเหลือชุมชน การสาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของภิกษุสงฆ์ ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสงเคราะห์ โดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เพราะภิกษุสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับคนรวยปัจจัยที่ได้รับบริจาคมภิกษุสงฆ์ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศลและช่วยเหลือบุคคล ผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาสดังกล่าวแล้ว การสาธารณสงเคราะห์เป็นงานการจัดให้มีการสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ ดังกล่าว แก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายก ทายิกาของวัด หรือประชาชนทั่วไป วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้าน และบ้านอยู่ได้ ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อน ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็เป็นหน้าที่ทางวัด จะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย มีการฟื้นฟูสภาพจิตใจของพุทธศาสนิกชน เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต วัดและคณะสงฆ์ต้องมีการวางแผนงานที่ดีและมีการแบ่งงานกระจายงานในด้านการพัฒนาจิตใจให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงทุกพื้นที่ สร้างแนวดำเนินการในงานสาธารณสงเคราะห์ วัดมีการสร้างกิจกรรมและส่งเสริมการมีส่วนร่วมกับชุมชนในงานพัฒนาจิตใจ และจัดอย่างต่อเนื่องมีแบบแผนที่ชัดเจนและมั่นคง มีการสร้างเครือข่ายภาคีความร่วมมือ 3 ฝ่าย (บ้าน-วัด-รัฐ) (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 3), 2560)

งานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ก็เช่นเดียวกัน คือ ประสพกับปัญหาดังที่กล่าวมา ดังนั้น ศาสนาจึงเป็นองค์กรที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมคณะสงฆ์หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องเข้ามาร่วมแก้ปัญหาตามขอบเขตของพระวินัยและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พระสงฆ์มีบทบาทและเป็นผู้มีส่วนต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดในสังคมไทยในเวลานี้ โดยให้การสงเคราะห์แก่ประชาชน ทั้งด้านจิตใจและวัตถุ ตลอดจนในด้านต่าง ๆ เพราะกระแสสังคมและความต้องการพ้นจากความทุกข์ยากของคนในสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์นี้ ล้วนแต่มีความต้องการ และตั้งความหวังไว้กับสถาบันสงฆ์ที่จะมาช่วยเหลือเยียวยาสังคม รูปแบบของงานสาธารณสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนา และมีความหมายกว้างมาก ทั้งนี้ หมายถึง การสงเคราะห์ทางวัตถุและการสงเคราะห์ทางจิตใจ (พุทธทาสภิกขุ, 2537) ดังนั้น งานสาธารณสงเคราะห์ไม่จำเป็นต้องมีความหมายเพียงให้การช่วยเหลือแก่ใครเสมอไป สิ่งใดเป็นการกระทำที่ดีขึ้น ก็ถือเป็นการสงเคราะห์ในความหมายของพระพุทธศาสนาด้วย นอกจากนั้นพระพุทธร่องค์ยังทรงให้หลักการสงเคราะห์แก่ผู้อื่นไว้ ดังนี้ 1) พุทธศาสนามีหลักคติเตือนการสงเคราะห์ชนิดที่ยิ่งทำไปก็ยิ่งทำให้ผู้รับการสงเคราะห์ยิ่งจมดิ่งทางวิญญูณ ลงไป 2) ต้องระงับการสงเคราะห์ในลักษณะที่ไม่ทำให้เขาอ่อนแอลงไป 3) การสงเคราะห์ที่ดี ในที่สุดจะทำให้เกิดนิสัยอยากจะช่วยผู้อื่นขึ้นมา ไม่ทำให้เขาเกิดนิสัยที่รอการช่วยเหลือจากผู้อื่นและการสาธารณสงเคราะห์ในเขตการปกครองของตนให้ดำเนินไปด้วยดี การสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจกรรมการทำงานช่วยเหลือชาวบ้านหรือคนส่วนมากหรือคนทั่วไป หน้าที่ของเจ้าอาวาสตามมาตรา 37 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ข้อ 4 บัญญัติไว้ว่า “ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล” (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505, 2505) ความหมายของข้อนี้คือ ให้วัดกับบ้านต่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน ชาวบ้านช่วยกันทำนุบำรุงวัด บางคนถึงจะยากจนหาเช้ากินค่ำ

อาศัยกระท่อมที่ชำรุดทรุดโทรมเป็นที่พำนักอาศัย แต่ด้วยแรงศรัทธามีเงินเพียงเล็กน้อยก็บริจาคสมทบสร้างกุฏิวิหาร ถาวรวัตถุในวัดเพื่อความผาสุกของพระทางวัดจึงมีหน้าที่ต้องอำนวยความสะดวกแก่ชาวบ้านบ้าง ในทางที่ขอบนับว่าเป็นงานด้านการสาธารณะสงเคราะห์โดยตรง

จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว จึงสนใจที่จะทำการวิจัย เรื่องการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์: กรณีศึกษาพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช ทำให้ทราบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์พระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช และเป็นข้อมูลในการวางแผน และพัฒนาระบบการงานสาธารณะสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ เพราะรูปแบบในการพัฒนางานสาธารณะสงเคราะห์ของพระสงฆ์ไทย ถือว่าเป็นงานสำคัญอันเป็นหัวใจหลักต่อความมั่นคงต่อสถาบันพระพุทธศาสนา และมีความเห็นว่าสถาบันสงฆ์ไทยควรมีการพัฒนาปรับปรุงรูปแบบการทำงานด้านสาธารณะสงเคราะห์ให้เหมาะสมดีงามและมีประสิทธิภาพ และสามารถปรากฏผลเป็นรูปธรรมแบบ เข้าถึง เข้าใจ และปฏิบัติได้ทั้งในสภาวะการณ์สังคมไทยทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์
2. เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์: กรณีศึกษาพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช
3. เพื่อวิเคราะห์การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์: กรณีศึกษาพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาประเด็นที่เกี่ยวกับ “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์: กรณีศึกษาพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช” โดยรวบรวมข้อมูลทางเอกสาร (Documenty Investigation) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์ จาก หนังสือ ตำรา สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ งานวิจัย บทความทางวิชาการ คำอธิบายของนักการศาสนา ผู้รู้ อาจารย์ นิตยสาร รวมทั้งอินเทอร์เน็ตที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์

2. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 12 ราย โดยเลือกแบบเจาะจง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง ได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือและตรวจคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ตามลำดับขั้นตอนดังนี้ 1) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์ และรวบรวมข้อมูลเพื่อสร้างเป็นกรอบของแบบสัมภาษณ์ 2) สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์ 3) นำแบบสัมภาษณ์เสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจ เพื่อให้ข้อเสนอแนะแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข 4) นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว เรียนเชิญ ผู้ทรงคุณวุฒิ และ ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ มีประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์ จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความครอบคลุมตามขอบข่ายของเนื้อหา และวัตถุประสงค์ 5) นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และ ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ มีประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์ มาปรับปรุงแก้ไข พร้อมด้วยแนบงานวิจัยในบทที่ 1 - 3 เข้าสู่กระบวนการสอบ 3 บท และจากนั้นขอรับพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองทั้งหมด ตามขั้นตอน ดังนี้ 1) ได้ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ 2) นัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อสัมภาษณ์ตามที่กำหนดไว้ 3) ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลาและสถานที่ที่กำหนดนัดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึก, การบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์ และบันทึกภาพถ่ายขณะให้สัมภาษณ์ 4) นำข้อมูลที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยวิธีการ ดังนี้ 1) นำข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ 2) นำข้อความจากการสัมภาษณ์ การจดบันทึก มาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย 3) วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย 4) วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) วิเคราะห์เชิงทฤษฎี เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อเปรียบเทียบข้อค้นพบ สังเคราะห์ และบูรณาการผลที่ได้รับจากคำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย และนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีพรรณนา

ผลการวิจัย

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์

พบว่า งานสาธารณะสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวข้องกับการที่พระสงฆ์ให้ความสำคัญ ให้ความสำคัญประชาชนในชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นผู้นำ ที่สำคัญ และเป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่าง ๆ บทบาทหน้าที่ทางสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ ประกอบด้วย 1) บทบาทด้านการศึกษา พระเป็นผู้สอนและอบรมเยาวชนให้รู้หนังสือ ให้เป็นผู้มีศีลธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม อนุเคราะห์การจัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กก่อนวัยเรียน ชักชวนชาวบ้านให้สนับสนุน ด้วยทุนการศึกษาและอุปกรณ์การเรียน 2) บทบาทด้านการสาธารณสุข พระสงฆ์ในอดีตและปัจจุบันให้การรักษาพยาบาล แก่ชาวบ้านในทุกระดับความเจ็บป่วย โรคบางโรคหายด้วยแรงศรัทธาที่ผู้ป่วยมีต่อพระ 3) บทบาทด้านการพัฒนาจิตใจประชาชน พระสงฆ์ให้ธรรมทางแก่ประชาชน จิตใจ ที่พัฒนาแล้วจะไม่วุ่นวาย เข้าใจความหมายของ ธรรมย่อมคุ้มครอง ผู้ประพฤติธรรม นอกจากนี้ การสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ก็สามารถช่วยให้เกิดสุขสงบทางจิตใจได้มาก 4) บทบาทด้านการสงเคราะห์ทางจิต ด้านนี้พระสงฆ์มีบทบาทมีส่วนช่วยสุขภาพจิตของประชาชนได้มาก งานสังคมสงเคราะห์ที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรง คือ งานสงเคราะห์ ทางจิตใจได้มาก 5) บทบาทด้านการพัฒนาท้องถิ่น ในชนบทพระสงฆ์มีบทบาทในฐานะผู้นำด้านการเสนอความคิดริเริ่ม และระดมความร่วมมือของชาวบ้านในการพัฒนาต่าง ๆ การสาธารณสุขสงเคราะห์ เป็นกิจกรรมการทำงานช่วยเหลือชาวบ้านหรือคนส่วนมากหรือคนทั่วไป หน้าที่ของเจ้าอาวาสตามมาตรา 37 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ข้อ 4 บัญญัติไว้ว่า “ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล” ความหมายของข้อนี้ คือ ให้วัดกับบ้านต่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน ชาวบ้านช่วยกันทำนุบำรุงวัด บางคนถึงจะยากจนหาเช่ากินค่า อาศัยกระท่อมที่ชำรุดทรุดโทรมเป็นที่พำนักอาศัย แต่ด้วยแรงศรัทธามีเงินเพียงเล็กน้อยก็บริจาคสมทบสร้างกุฏิ วิหาร ถาวรวัตถุในวัดเพื่อความผาสุกของพระทางวัดจึงมีหน้าที่ต้องอำนวยความสะดวกแก่ชาวบ้านบ้าง ในทางที่ขอบันว่าเป็นงานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์โดยตรง และความสำคัญของภารกิจด้านนี้ว่า การสาธารณสุขสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของภิกษุสงฆ์ ในด้านสังคมสงเคราะห์ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสุขสงเคราะห์ ดังที่กำหนดไว้ในอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคม ข้อหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์” (ม.15 ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้กำหนดไว้ว่า “วิธีดำเนินการสาธารณสุข และการสาธารณสุขสงเคราะห์ ให้เป็นไปตามที่

กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม” การสาธารณสงเคราะห์ แยกโดยลักษณะที่ควรจะเป็นมี 4 คือ 1) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล 2) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ 3) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ 4) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป

2. การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์: กรณีศึกษาพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช

พบว่า วัดและคณะสงฆ์ต้องมีการวางแผนงานที่ดีและมีการแบ่งงาน กระจายงานในด้านการพัฒนาจิตใจให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงทุกพื้นที่ สร้างแนวดำเนินการในงานสาธารณสงเคราะห์ วัดมีการสร้างกิจกรรมและส่งเสริมการมีส่วนร่วมกับชุมชนในงานพัฒนาจิตใจ และจัดอย่างต่อเนื่องมีแบบแผนที่ชัดเจนและมั่นคง การสร้างแนวดำเนินการในงานสาธารณสงเคราะห์ต้องจัดหางบประมาณและทุนในการงานอย่างเพียงพอเหมาะสม และต้องร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานของเอกชนเพื่อจะได้ร่วมมือกันทำงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สร้างแนวดำเนินการในงานสาธารณสงเคราะห์คณะสงฆ์ต้องให้ความสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุน และต้องมีประสานงานร่วมมือ เป็นเครือข่ายเดียวกัน เพื่อการทำงานจะได้มีทิศทางเดียวกัน การสร้างแนวดำเนินการในงานสาธารณสงเคราะห์ตลอดจนวัดพัฒนาส่งเสริมบุคลากรที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพในการทำงานและรองรับการปฏิบัติงานในอนาคตเป็นจำนวนมาก ที่สำคัญควรทำงานอย่างมีระบบเป็นแนวทางเดียวกัน มีเครือข่ายร่วมมือกัน โดยการใช้ความรู้ความสามารถของบุคลากรให้เต็มศักยภาพ สร้างแนวดำเนินการในการเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างวัด บ้าน และหน่วยงานในการที่จะร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าในทุกด้าน เช่น การสร้างแนวดำเนินการช่วยกันพัฒนาท้องถิ่นให้มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับภูมิปัญญาของตนโดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วยกันปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนมีศีลธรรม ซึ่งจะเป็รากฐานในการพัฒนาด้านอื่น ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ จัดตั้งกองทุนสงเคราะห์การศึกษาขึ้นเพื่อสนับสนุน มอบทุนการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ และส่งเสริมทุนการศึกษาต่อเนื่องให้กับเด็กเยาวชนที่ไปศึกษาต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ การเกื้อกูลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติของชาติ ที่ชุมชนได้ก่อสร้างขึ้นมาเป็นรูปธรรม ตั้งแต่การสร้างวัด โรงเรียน โรงพยาบาล ถนน ประปาหมู่บ้าน พิพิธภัณฑ์ สามารถให้ความร่วมมือโดยการเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นตัวแทนประสานงานและสานต่อการแก้ไขปัญหาให้ต่อเนื่องในฐานะที่มีส่วนร่วมในชุมชน ผลิตภัณฑ์ที่มีความรู้ ความสามารถ และมีใจรักที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ จัดให้มีบรรยากาศเข้ากับประชาชน ไม่สร้างค่านิยมใหม่ ๆ ให้คณะสงฆ์และประชาชนได้ดำเนินชีวิตในทางที่เหมาะสมเหมือนกันมีการจัดตั้งมูลนิธิเพื่อช่วยเหลือประชาชนที่เดือดร้อนโดยการจัดตั้งคณะทำงานและวางแผนการจัดตั้งโครงสร้างในการช่วยเหลือประชาชน จัดวัดเหมาะสมในการช่วยเหลือประชาชน คือ เนื่องจากเป็นสถานที่ที่สงบสุขร่มเย็น มีการประสานกับหน่วยงานที่มีความรับผิดชอบโดยตรงอยู่แล้วทั้งทางภาครัฐและภาคเอกชนสาธารณะ เช่น การสร้างโรงพยาบาล การสร้างถนน การสร้างศาลา การสร้างอาคารเรียน การสร้างสถานีตำรวจ มีการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในทางศาสนา เช่น แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา จุดประสงค์ในการทำบุญหรือการทา ความดี จัดวัดให้สะอาด ร่มเย็น สงบ เป็นสถานที่พร้อมในการอบรมศีลธรรมประชาชนทั่วไปที่เข้ามารับการอบรม

3. ผลการวิเคราะห์การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์: กรณีศึกษาพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช

การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ในด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลนั้น ควรพิจารณาเป็นหลักใหญ่ ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมโดยกว้าง โดยการวางระบบเพื่อเกื้อกูล มีระบบคัดกรองการสร้างระบบต่าง ๆ ให้เกิดความโปร่งใส และควรหาทุนทรัพย์หรือทรัพยากรต่าง ๆ ตลอดจนเสียสละด้านสถานที่ภายในวัด คณะสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ควรเข้ามาพบกับประชาชนในเชิงรุกโดยเข้ามาช่วยเหลือประชาชนให้ความรู้เรื่องธรรมะ

พื้นฐานในการดำเนินชีวิต การปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์เป็นการปฏิบัติงานโดยมุ่งเน้นประชาชนที่ยากจน ให้การศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสเป็นสำคัญ และต้องเน้นที่ไม่สามารถช่วยเหลือดูแลตัวเองได้แล้วก็ขาดที่พึ่งพิง ไร้ญาติขาดมิตร จะต้องให้ความช่วยเหลือเป็นอันดับแรกและประสานต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ดำเนินการต่อไปโดยวัดจะเป็นผู้สนับสนุนอีกหนึ่งทาง เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่องานสาธารณสงเคราะห์และประชาชนในชุมชนนั้น ๆ

การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณะประโยชน์ พบว่า ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณะประโยชน์ ควรคำนึงถึงสาธารณะประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักควรมีการจัดตั้งวางระบบมีการส่งเสริมสนับสนุนให้เขตพื้นที่ของวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ คณะสงฆ์ต้องจัดทำงบประมาณและทุนในการดำเนินงานอย่างเพียงพอเหมาะสม และต้องร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานของเอกชน มีการสร้างกิจกรรมและส่งเสริมการมีส่วนกับชุมชนและควรจัดอย่างต่อเนื่องมีแบบแผนที่ชัดเจน มั่นคง ยั่งยืน โดยเจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับจะต้องสร้างความเข้าใจ สร้างความสมานฉันท์เพื่อความสอดคล้องในเชิงปฏิบัติของทั้งทางวัดและบ้าน หรือจะต้องนำหลัก “บวร” มาใช้

การเกื้อกูลสาธารณะสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณะสมบัติ พบว่า รูปแบบในการสนับสนุนสถานที่อันเป็นสาธารณะสมบัติ วัดมีส่วนร่วมสนับสนุนอุปถัมภ์ในการอำนวยความสะดวกสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดประโยชน์กับประชาชนในชุมชนซึ่งถือได้ว่าการเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณะสมบัติ เป็นศูนย์ประสานงานร่วมมือกันเพื่อการทำงานจะได้มีทิศทางเดียวกัน มีการติดตามประเมินผลเป็นต้นแบบในการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณะสมบัติของวัดให้เกิดประโยชน์สร้างความสงบสุขให้กับชุมชน คณะพระสังฆาธิการทุกระดับจะต้องสร้างกระบวนการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณะสมบัติของวัดให้ชุมชนได้เข้าถึงสาธารณูปโภคและอุปโภคต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานของประชาชน

การเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ พบว่า คณะสงฆ์ควรนำเสนอรูปแบบต่าง ๆ ให้หลากหลายแต่ที่สำคัญในการสงเคราะห์ประชาชนควรพิจารณาตามความเป็นจริงและถูกต้องมีระบบตรวจสอบของวัดของชุมชนของหน่วยงานภาครัฐของหน่วยงานภาคเอกชนเข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อที่จะการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนนั้นเกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ คณะสงฆ์จะต้องปรับบทบาทของตนเองใหม่ เป็นพระสงฆ์สมัยใหม่ด้วยการศึกษา ค้นคว้าหลักวิชาการต่าง ๆ ที่จำเป็นในการบริหารกิจการคณะสงฆ์แต่ไม่ละเลยธรรมวินัยที่ดั่งงามของตน ต้องมีการวางแผนงาน การบริหารจัดการที่ดี และมีการแบ่งงานกระจายงานมีการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงแก่ประชาชน เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณพระสงฆ์จะต้องทำหน้าที่ด้านช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป โดยแนะนำชี้ทางผิดชี้ทางถูกให้กับญาติโยมผู้ยังขาดปัญญา ทำให้เกิดความพร้อมเพรียง สมัคสมานสามัคคีกัน และทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์: กรณีศึกษาพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยนำประเด็นสำคัญและนำเสนออภิปรายผลได้ ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์

พบว่า งานสาธารณะสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวข้องกับการที่พระสงฆ์ให้ความสำคัญ ให้ความสำคัญสงเคราะห์ประชาชนในชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นผู้นำ ที่สำคัญ และเป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่าง ๆ บทบาทหน้าที่ทางสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ ประกอบด้วย 1) บทบาทด้านการศึกษา พระเป็นผู้สอนและอบรมเยาวชนให้รู้หนังสือ ให้เป็นผู้มีศีลธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม อนุเคราะห์การจัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กก่อนวัยเรียนชักชวนชาวบ้านให้สนับสนุน ด้วยทุนการศึกษาและอุปกรณ์

การเรียนรู้ 2) บทบาทด้านการสาธารณสุข พระสงฆ์ในอดีตและปัจจุบันให้การรักษายาบาล แก่ชาวบ้านในทุก ระดับความเจ็บป่วย โรคบางโรคหายด้วยแรงศรัทธาที่ผู้ป่วยมีต่อพระ 3) บทบาทด้านการพัฒนาจิตใจประชาชน พระสงฆ์ให้ธรรมทางแก่ประชาชน จิตใจ ที่พัฒนาแล้วจะไม่วุ่นวาย เข้าใจความหมายของ ธรรมย่อมคุ้มครอง ผู้ประพฤติธรรม นอกจากนี้ การสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ก็สามารถช่วยให้เกิดสุขสงบทางจิตใจได้มาก 4) บทบาทด้านการสงเคราะห์ทางจิต ด้านนี้พระสงฆ์มีบทบาทมีส่วนช่วยสุขภาพจิตของประชาชนได้มาก งานสังคมสงเคราะห์ที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรง คือ งานสงเคราะห์ ทางจิตใจได้มาก 5) บทบาทด้านการพัฒนาท้องถิ่น ในชนบทพระสงฆ์มีบทบาทในฐานะผู้นำด้านการเสนอความคิดริเริ่ม และระดมความร่วมมือของชาวบ้าน ในการพัฒนาต่าง ๆ การสาธารณสุขสงเคราะห์ แยกโดยลักษณะที่ควรจะเป็นมี 4 คือ 1) การดำเนินกิจการ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล 2) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณะประโยชน์ 3) การช่วยเหลือเกื้อกูล สถานที่อื่นเป็นสาธารณะสมบัติ 4) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาพร กิตติวรเมธี (กิตติวัฒนวรานนท์) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนางานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ตามแผนปฏิบัติการ พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในจังหวัดสระแก้ว ผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปในการพัฒนางานด้าน สาธารณสุขสงเคราะห์ตามแผนปฏิบัติการพระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในจังหวัดสระแก้ว มีการความร่วมมือ ในทากิจกรรมด้านสาธารณสุขสงเคราะห์จากหน่วยงานทุกภาคส่วน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรม และ มีผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคสิ่งของที่จำเป็นรวมทั้งปัจจัย แต่การดำเนินงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ จังหวัดสระแก้ว ยังประสบปัญหาและอุปสรรคหลายด้านที่ยังต้องนำมาปรับปรุงแก้ไขปัญหาในการพัฒนางาน สาธารณสุขสงเคราะห์ตามแผนปฏิบัติการพระพุทธศาสนา (พระมหาพร กิตติวรเมธี (กิตติวัฒนวรานนท์), 2565) และสอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสสุธมโม) กล่าวว่า การสาธารณสุขสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ การจัดกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนิน กิจการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคล และสาธารณสุขสงเคราะห์ (พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสสุธมโม), 2548) และสอดคล้องกับแนวคิดของ พระเทพปริยัติสุธี กล่าวว่า การสาธารณสุขสงเคราะห์ เป็นงานในส่วนไม่จำเป็นจะเป็นการก่อสร้างถนน ทำสะพาน ศาลาพักผ่อน งานนี้จะมี อบต. เข้ามาทำหน้าที่ ส่วนที่คณะสงฆ์จะช่วยสังคมได้ เช่นการช่วยเหลือผู้ยากไร้เพราะถูกไฟไหม้บ้าน การจัดหน่วย บรรเทาสาธารณภัยหรือการจัดการให้ฟรีในพิธีงานศพ ไม่เก็บค่าน้ำค่าไฟไม่เก็บค่าเจ้าพนักงาน หากเขามีศรัทธา ก็จะทำบุญ ส่วนนี้ก็จะช่วยบรรเทาทุกข์ให้กับชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชนได้ ตลอดทั้งให้การช่วยเหลือสังคมทั้ง ภายในวัดและนอกวัด ภายในวัด เช่น อำนวยความสะดวกแก่ผู้มาทำบุญที่วัดให้เหมาะสมและวัดต้องสะอาด สะดวก สบาย ภายนอกวัด เช่น สงเคราะห์ช่วยเหลือชาวบ้านที่มีทุกข์เท่าที่จะทำได้อย่านิ่งดูตาย (พระเทพปริยัติ สุธี.(เสรี ธรรมเวที), 2550)

2. การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์: กรณีศึกษาพระสังฆาธิการในจังหวัด นครศรีธรรมราช

พบว่า มีการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ การสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์สามเณร การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วย ผู้ยากไร้การสร้าง หอสมุดโรงเรียน มีการฟื้นฟูสภาพจิตใจของพุทธศาสนิกชน เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต การบริหารมี โครงสร้างและนโยบายที่ชัดเจน มีการกระจายบทบาทสู่ระดับล่าง ประชาชนชาวพุทธได้เข้าถึงพระพุทธศาสนา เป็นขององค์กรหนึ่งที่ช่วยเยียวยาสังคมอุปถัมภ์ที่ชุมชน มีการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรทั้งด้านการศึกษาและ สุขภาพ และวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน การให้วัดเป็นสถานที่ประกอบการกุศลเกี่ยวกับเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น การสวดศพ การเผาศพ การทำบุญอุทิศ การถวายสังฆทาน วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวม จิตใจของประชาชน ส่วนพระภิกษุที่เป็นตัวแทนของวัด เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์กลางรวมแห่ง

ความเชื่อถือ การร่วมมือกัน เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านต่าง ๆ เป็นหลักแห่งความยึดเหนี่ยวและมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นชนบท สอดคล้องกับกรมการศาสนา สรุปว่าการสาธารณสุขสงเคราะห์เป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชนพระสงฆ์ สามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระสงฆ์ สามเณรที่วัดประสบภัยขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นต้น (กรมการศาสนา, 2542) สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของ พระราชวิสุทธิกวี ได้ให้ความเห็นว่า “จุดมุ่งหมายสำคัญของงานสาธารณสุขสงเคราะห์ คือ การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ การสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์สามเณร การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วย ผู้ยากไร้การสร้างหอสมุดโรงเรียน เป็นต้น จะเป็นการช่วยเหลือชาวบ้านในสิ่งที่พวกเขาต้องการและมีความจำเป็นตลอดจนเอื้ออำนวยในสิ่งต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ให้แก่ชุมชน โดยมิให้ประชาชนมีหลักธรรมประจำใจไว้เบื้องต้น” (พระราชวิสุทธิกวี, 2567) สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของ เดชชาติ ตริทรัพย์ ได้ให้ความเห็นว่า “การปฏิบัติงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนได้เป็นอย่างดี การปฏิบัติงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นปัจจัยหนึ่งในการช่วยเหลือสังคมที่เดือดร้อน คณะสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราชต้องมีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือและมีกิจกรรมการสงเคราะห์ให้เป็นรูปแบบที่ชัดเจนจนเป็นที่ยอมรับของสังคมพยายามสร้างสรรค์อัตลักษณ์ทางศาสนาเพื่อให้เป็นที่ยอมรับ มีความเลื่อมใสศรัทธาในการดำเนินการทุกกิจกรรมของคณะสงฆ์” (เดชชาติ ตริทรัพย์, 2567) สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของ พระครูบริหารสังฆกิจ ได้ให้ความเห็นว่า “การปฏิบัติงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการฟื้นฟูสภาพจิตใจของพุทธศาสนิกชนเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต การบริหารมีโครงสร้างและนโยบายที่ชัดเจน มีการกระจายบทบาทสู่ระดับล่างประชาชนชาวพุทธได้เข้าถึงพระพุทธรูปศาสนา เป็นขององค์กรหนึ่งที่ช่วยเยียวยาสังคมอุปถัมภ์ที่ชุมชนโดยมีการช่วยเหลือสังคมทั้งทางวัตถุ และทางจิตใจ เช่น ทางวัตถุได้มีการสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ คือ โรงเรียนสถานพยาบาล และอื่น ๆ เป็นต้น” (พระครูบริหารสังฆกิจ. (ทวี กนต์สีโล), 2567)

3. การวิเคราะห์การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์: กรณีศึกษาพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช

พบว่า การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การบริหารจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช พิจารณาเป็นหลักใหญ่ ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมโดยกว้าง โดยการวางระบบเพื่อเกื้อกูล มีระบบคัดกรองการสร้างระบบต่าง ๆ ให้เกิดความโปร่งใส และควรวางทุนทรัพย์หรือทรัพยากรต่าง ๆ ตลอดจนเสียสละด้านสถานที่ภายในวัด คณะสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช มุ่งเน้นประชาชนที่ยากจนให้การศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสเป็นสำคัญ จะต้องให้ความช่วยเหลือเป็นอันดับแรกและประสานต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ดำเนินการต่อไปโดยวัดจะเป็นผู้สนับสนุนอีกหนึ่งทาง เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่องานสาธารณสุขสงเคราะห์และประชาชนในชุมชนนั้น ๆ การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ มีการจัดตั้งวางระบบมีการส่งเสริมสนับสนุนให้เขตพื้นที่ของวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ คณะสงฆ์พยายามจัดหางบประมาณและทุนในการดำเนินงานอย่างเพียงพอเหมาะสม และผสานความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานของเอกชน มีการสร้างกิจกรรมและส่งเสริมการมีส่วนร่วมกับชุมชนและจัดอย่างต่อเนื่องมีแบบแผนที่ชัดเจนมั่นคง ยั่งยืน โดยนำหลัก “บวร” มาใช้ การเกื้อกูลสาธารณะสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณะสมบัติ รูปแบบในการสนับสนุนสถานที่อันเป็นสาธารณะสมบัติ วัดมีส่วนร่วมสนับสนุนอุปถัมภ์ในการอำนวยความสะดวกสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดประโยชน์กับประชาชนในชุมชน เป็นศูนย์ประสานงานร่วมมือกันเพื่อการทำงานจะได้มีทิศทางเดียวกัน มีการติดตาม

ประเมินผลเป็นต้นแบบในการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติของวัดให้เกิดประโยชน์สร้างความสงบสุขให้กับชุมชน การเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ คณะสงฆ์มีการนำเสนอการสงเคราะห์รูปแบบต่าง ๆ มีความหลากหลายพิจารณาตามความเป็นจริงและถูกต้องมีระบบตรวจสอบของวัดของชุมชนของหน่วยงานภาครัฐของหน่วยงานภาคเอกชนเข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อที่จะการช่วยเหลือเกื้อกูล มีการวางแผนงาน การบริหารจัดการที่ดี และมีการแบ่งงานกระจายงานมีการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงแก่ประชาชน เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณพระสงฆ์จะต้องทำหน้าที่ด้านช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป โดยแนะนำชี้ทางผิดชี้ทางถูกให้กับญาติโยมผู้ยังขาดปัญญา สอดคล้องกับงานวิจัยของพระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนดีพล และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การบริหารจัดการด้านสาธารณะสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา” ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การบริหารจัดการด้านสาธารณะสงเคราะห์ ของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา มีดังนี้ 1) ด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล มีจุดแข็ง คือ วัดมีสถานที่รองรับการดำเนินงาน พระสังฆาธิการในพื้นที่เป็นผู้รับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างแท้จริง และคณะสงฆ์ มีนโยบายส่งเสริมการดำเนินงานด้านสาธารณะสงเคราะห์ มีจุดอ่อน คือ กิจการบางประเภทขาดงบประมาณสำหรับดำเนินการโดยต่อเนื่อง มีโอกาส คือ พุทธศาสนิกชนให้การสนับสนุนการดำเนินงานกิจการของวัด และหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนการดำเนินงานอย่างเต็มที่ในขอบเขตที่กระทำได้ และมีอุปสรรค คือ สื่อมวลชนไม่ช่วยเผยแพร่ข่าวสารด้านสาธารณะสงเคราะห์ เท่าที่ควร 2) ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ มีจุดแข็ง คือ วัดเป็น ศูนย์กลางของชุมชน และพระสังฆาธิการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของคนในชุมชน มีจุดอ่อน คือ ขาดการประสานงานที่ดีระหว่าง วัดและหน่วยงานรัฐหรือเอกชน มีโอกาส คือ กระแสนิยมแนวคิด จิตสาธารณะของคนในสังคม และมี อุปสรรค คือ วัดหรือคณะสงฆ์มีส่วนร่วมจำกัดอยู่ในขอบเขต ของผู้ให้การสนับสนุน 3) ด้านการเกื้อกูลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ มีจุดแข็ง คือ พระสังฆาธิการเป็นผู้นำที่ดีมีจุดอ่อน คือ ขาดการปลูกฝังเรื่องการดูแลรักษาสาธารณสมบัติแก่ ประชาชน มีโอกาส คือ พุทธศาสนิกชนบริจาคเงินในการจัดสร้างสาธารณสมบัติที่ฝ่ายสงฆ์ เป็น ผู้ดำเนินการ และมีอุปสรรค คือ บุคคลหรือกลุ่มคนบุกรุกพื้นที่ที่เป็นสาธารณสมบัติเพื่อแสวงหาประโยชน์และ 4) ด้านการเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ มีจุดแข็ง คือ พระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรม ที่เหมาะสำหรับคนทุกเพศทุกวัย และพื้นที่ของวัดเป็นเขตอภัยทาน มีจุดอ่อน คือ คณะสงฆ์ไม่มี หน่วยงานถาวรรองรับกรณีสงเคราะห์ประชาชนในภาวะประสบภัยพิบัติ มีโอกาส คือ ธรรมะเป็นที่ ต้องการของคนในสังคมปัจจุบัน และมีอุปสรรค คือ กฎหมายมิได้เอื้อให้สงเคราะห์สัตว์ได้ทุก ประเภท และเสนอกลยุทธ์ รูปแบบการบริหารจัดการด้านสาธารณะสงเคราะห์ ของพระสังฆาธิการ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ตามรายด้านของการวิจัย มีดังนี้ 1) ด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การสร้างเครือข่ายภาคีความร่วมมือ 3 ฝ่าย (บ้าน-วัด-รัฐ) โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางการขับเคลื่อน บนพื้นฐานของหลักสามัคคีธรรม คือ เมตตา สังคหวัตถุ และความป็นธรรมพร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่แท้จริงได้ เน้นความเหมาะสมกับ บริบทของแต่ละพื้นที่ 2) ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ คือ การ ส่งเสริมบทบาทพระสังฆาธิการในฐานะผู้นำกลุ่มจิตอาสาประจำชุมชน ได้แก่ การบริหารจัดการคุณลักษณะ ด้านบุคลิกภาพของพระสังฆาธิการ การบริหารจัดการคุณลักษณะด้านเทคนิคการสร้างแรงจูงใจ และการบริหารจัดการคุณลักษณะทางด้านทักษะ ประสพการณ์ และความรู้ความสามารถที่สัมพันธ์กับงานสาธารณะสงเคราะห์ 3) ด้านการเกื้อกูลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ คือ การจัดตั้งกองทุนดูแลรักษาสาธารณสมบัติ โดยมีพระสังฆาธิการเป็นแกนนำในการรับบริจาค จากพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ การตั้งกองทุนให้เป็นไปใน ลักษณะทุนนิตยโดยมีผู้ดูแลในรูปแบบของคณะกรรมการ ที่ประกอบด้วย ตัวแทนฝ่ายคณะสงฆ์ ฝ่ายบ้านเมือง และประชาชนในชุมชนนั้น ๆ โดยการนำเงินในกองทุนไปใช้ เน้นการการซ่อมแซมหรือบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของชุมชนให้ อยู่ในสภาพดี และการจัดกิจกรรมการอบรมเยาวชนให้มีจิตสำนึกรักและหวงแหนสาธารณสมบัติ ของชุมชนเป็นสำคัญ และ 4) ด้านการเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ คือ การจัดตั้งศูนย์บำบัด

สภาพจิตใจแก่ผู้ยากไร้และผู้ประสบภัยพิบัติ โดยใช้พื้นที่ของวัด เป็นที่ตั้งศูนย์ฯ มีโครงสร้างการบริหารในรูปแบบของคณะกรรมการร่วมระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย มีแผนปฏิบัติการรองรับ กรณีเกิดภัยพิบัติกะทันหัน มีรูปแบบของการดำเนินงานหลัก คือ กิจกรรมการเยียวยาด้านจิตใจ โดยให้พระสงฆ์ปฏิบัติงานร่วมกับบุคลากรจากกรมประชาสัมพันธ์ และให้สามารถลงปฏิบัตินอก พื้นที่เพื่อบำบัดสภาพจิตใจแก่ผู้ยากไร้และผู้ประสบภัยพิบัติที่ไม่สามารถเดินทางเข้ารับบริการได้ (พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนติพิโล และคณะ, 2560)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้ สรุปได้ว่า 1) สภาพปัญหาอุปสรรค แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านสาธารณะสงเคราะห์ ซึ่งปัญหาการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ได้แก่ ไม่มีแผนงานและการกระจายงานที่ชัดเจน มีความร่วมมือกันระหว่างวัด ชาวบ้าน และทางราชการน้อย มีบทบาททางด้านการสร้างขวัญและกำลังใจความศรัทธาและความเชื่อมั่นให้กับประชาชนขาดการสร้างเครือข่าย ภาวการณ์ร่วมมือ 3 ฝ่าย (บ้าน-วัด-รัฐ) โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง เป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนบนพื้นฐานของหลักสามัคคีธรรม และความเป็นธรรมไม่เพียงพอ ไม่มีการพัฒนาและปรับปรุงสภาพวัดและศาสนาสถานให้มีความสะอาดร่มรื่น อันเป็นที่เหมาะสมกับเป็นวัดที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน งบประมาณสนับสนุนมีไม่เพียงพอ และยังขาดทรัพยากรอื่นที่สามารถดึงมาใช้ประโยชน์ได้ 2) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์ มีการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่สอดคล้องพระธรรมวินัย มีการฟื้นฟูสภาพจิตใจของพุทธศาสนิกชน มีโครงสร้างและนโยบายที่ชัดเจน มีการกระจายบทบาทสู่ระดับล่าง มีการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรทั้งด้านการศึกษาและสุขภาพ และวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน การให้วัดเป็นสถานที่ประกอบกรกุศลเกี่ยวกับเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น การสวดศพ การเผาศพ การทำบุญอุทิศ การถวายสังฆทาน วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระภิกษุ เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์กลางรวมแห่งความเชื่อถือ เป็นหลักแห่งความยึดเหนี่ยวและมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นชนบท 3) ผลการวิเคราะห์การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์ มีการดำเนินกิจการเพื่อให้ช่วยเหลือเกื้อกูล เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและเพื่อสังคมโดยกว้าง เกิดความโปร่งใส มีการสร้างกิจกรรมและส่งเสริมการมีส่วนกับชุมชนและจัดอย่างต่อเนื่องมีแบบแผนชัดเจน มั่นคง ยั่งยืน โดยนำหลัก “บวร” มาใช้ การเกื้อกูลสาธารณะสมบัติสถานที่ยื่นเป็นสาธารณะสมบัติ ที่เกิดประโยชน์กับประชาชนในชุมชน เป็นศูนย์ประสานงานร่วมมือกันเพื่อการทำงานจะได้มีทิศทางเดียวกัน มีการติดตามประเมินผลเป็นต้นแบบในการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อื่นเป็นสาธารณะสมบัติของวัดให้เกิดประโยชน์สร้างความสงบสุขให้กับชุมชน จึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) ควรหาทุนทรัพย์หรือทรัพยากรต่าง ๆ ตลอดจนเสียสละด้านสถานที่ภายในวัด คณะสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช มุ่งเน้นประชาชนที่ยากจน ให้การศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสเป็นสำคัญ 2) ควรให้ความช่วยเหลือและประสานต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ดำเนินการต่อไป เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่องานสาธารณสงเคราะห์และประชาชนในชุมชนนั้น ๆ 3) ควรมีการจัดตั้งวางระบบมีการส่งเสริมสนับสนุนให้เขตพื้นที่ของวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ 4) ควรจัดหางบประมาณและทุนในการดำเนินงานอย่างเพียงพอเหมาะสม และประสานความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานของเอกชน

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2542). คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: กองแผนงานกรมการศาสนา.
- พระราชวิสุทธิกวี. (26 มิถุนายน 2567). การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช. (พระปลัดวิริทธิ์พล อายุวฑฒโก (จิ้นแก้วเปี่ยม), ผู้สัมภาษณ์)
- เดชชาติ ตริทรัพย์. (23 มิถุนายน 2567). การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช. (พระปลัดวิริทธิ์พล อายุวฑฒโก (จิ้นแก้วเปี่ยม), ผู้สัมภาษณ์)
- พระครูบริหารสังฆกิจ. (ทวิ กนตสีโล). (27 มิถุนายน 2567). การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช. (พระปลัดวิริทธิ์พล อายุวฑฒโก (จิ้นแก้วเปี่ยม), ผู้สัมภาษณ์)
- พระเทพปริยัติสุธี.(เสรี ธมฺเวที). (2550). การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม). (2548). สารภาค 15. กาญจนบุรี: สำนักพิมพ์ธรรมเมธี.
- พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนติโพล และคณะ. (2560). กลยุทธ์การบริหารจัดการด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา. ใน รายงานวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาภุชญา นันทเพชร. (2540). ทศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พระมหาทะนงชัย บุรณพิสุทธิ. (2545). บทบาทของวัดในเขตชุมชนเมืองในเขตบางรักกรุงเทพมหานคร. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระมหาพชร กิตติวรมณี (กิตติวัฒนวรรณ). (2565). การพัฒนางานด้านสาธารณสงเคราะห์ตามแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในจังหวัดสระแก้ว. ใน พุทธศาสตร์ดุฎิบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 3). (2560). ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 134 ตอนที่ 2 ก หน้า 1 - 6. (6 มกราคม 2560).
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505. (2505). ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 134 ตอนที่ 2 ก หน้า 1 - 6. (25 ธันวาคม 2505).
- พุทธทาสภิกขุ. (2537). การสังคมสงเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่. นนทบุรี: พิมพ์ดี.